

СЕКЦИЯ 13. Педагогические науки

ПОД-СЕКЦИЯ 3. Инновации в области образования

Рубан В. Ю.

викладач кафедри ТМФВіС

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди».

Україна

СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Анотація

У статті висвітлені сучасні концепції фізичного виховання школярів. Реалізація основної мети фізичного виховання – досягнення оптимального рівня фізичного стану учнів, у значній мірі обумовлена вибором моделі фізичного виховання, яка у найбільшому ступені відповідає умовам існування певного соціуму. У зв'язку з цим, необхідним є систематизація і характеристика існуючих моделей фізичного виховання, відомості про що представлені у статті.

Ключові слова: концептуальна модель, фізичне виховання, учні загальноосвітніх шкіл.

Summary

The article deals with the modern concept of physical education of pupils. The implementation of the main objective of physical education - achieving optimum level of physical condition of students is largely due to the choice of model of physical education, which in most degree meets the conditions of existence of a certain society. In this connection, it is necessary the systematization and description of existing models of physical education, information about presented in the article.

Keywords: conceptual model, physical education, pupils of secondary schools.

Фізичне виховання у загальноосвітній школі повинно відповідати потребам суспільства щодо підготовки до активної життєдіяльності здорових, гармонійно розвинутих, фізично підготовлених людей і спрямоване на виховання в учнів свідомої потреби до засвоєння цінностей фізичної культури у всьому її різноманітті.

У теперішній час спостерігається лібералізація фізичного виховання, що створює умови для індивідуалізації та диференціації процесу фізичного виховання школярів. Лібералізація процесу формування фізичної культури школяра потребує відмови від зайвої уніфікації й стандартизації виховання, створення якомога більшої кількості альтернативних (варіативних) програм з фізичного виховання, які враховують географічні, регіональні, етнічні та інші особливості проживання дітей і спрямовані на оптимальне задоволення їх потреб у фізичному вдосконаленні [4; 6; 7; 10].

Як зазначає В.Г. Ареф'єв [1], програмування є одним із варіантів нормативного прогнозування, оскільки нормою тут виступає мета фізичної культури – досягнення оптимального рівня фізичного стану. Реалізація цієї мети у значній мірі обумовлена вибором моделі фізичного виховання, яка у найбільшому ступені відповідає умовам існування певного соціуму, що і зумовлює актуальність дослідження.

Мета – систематизація і характеристика існуючих моделей шкільного фізичного виховання.

Методи дослідження – аналіз, систематизація та узагальнення даних літературних джерел щодо сучасних концепцій фізичного виховання у загальноосвітніх школах.

У теперішній час провідні фахівці виділяють чотири, досить полярних у своїх проявах моделі фізичного виховання – оздоровчо-адаптивну,

соціально-орієнтовану, особистісно зорієнтовану, спортивно-рекреативну, які різняться за цільовими орієнтирами і механізмами досягнення цілей [1; 6; 8].

Оздоровчо-адаптивна модель фізичного виховання за своєю сутністю є натурцентричною моделлю педагогічної діяльності [2] і відповідає так званій «біологізаторській концепції розвитку особистості» (Гамільтон, Кречмер, Шелдон та ін.).

У межах цієї моделі метою фізичного виховання є зміцнення здоров'я, досягнення нормального фізичного розвитку та фізичної підготовленості учнів, створення індивідуальної морфофункціональної й рухової бази, необхідної для їх адаптації до природних і соціальних умов життя.

Реалізація оздоровчо-адаптивної моделі фізичного виховання на практиці здійснюється на основі принципу природовідповідності змісту, диференціації навчально-виховного процесу та оптимізації впливу на суб'єктів. Яскравим прикладом країн з переважним використанням оздоровчо-адаптивного фізичного виховання є Індія і Китай, де не тільки у школах, але й у парках, скверах, спортивних майданчиках люди щоденно займаються різними видами оздоровчої гімнастики (цигун, ушу, йога та ін.).

Сьогодні оздоровчо-корегувальний напрям даної моделі реалізується у системі вітчизняної освіти в процесі занять у спеціальних медичних групах. Оздоровчо-адаптивну модель фізичного виховання бажано застосовувати на початковому етапі входження дитини у світ культури, в тому числі і фізичної (дошкільний і молодший шкільний вік), так і у навчальному процесі з підлітками і молоддю, які мають відхилення у стані здоров'я.

Особливо актуальним є впровадження оздоровчо-адаптивної моделі фізичного виховання в умовах сільської місцевості, де є всі можливості широкого використання оздоровчих сил природи, сприятливого екологічного середовища в процесі занять фізичними вправами.

Соціально-орієнтована модель фізичного виховання заснована на положеннях соціологізаторського напрямку теорій розвитку особистості

(теорії соціального навчання І.П.Павлова, Дж.Б.Уотсона, Б.Ф.Скіннера та ін.), згідно якому основний вплив на формування особистості, незалежно від природних задатків людини, мають організовані виховні впливи [2].

Цілі соціально-орієнтованого фізичного виховання визначаються з позицій потреб суспільства і детерміновані його світоглядною платформою. Освітній процес у межах цієї моделі набуває форму загальної і спеціальної (професійно-прикладної, військово-прикладної та ін.) фізичної підготовки людини. У даному випадку педагогічні впливи формувального характеру мають вирішальне значення у засвоєнні учнями знань, умінь і навичок з фізичної культури через інтенсифікацію навчально-виховного процесу на основі добору дидактичних засобів і системи директивних педагогічних впливів з метою соціалізації підростаючого покоління.

Критеріями соціально-орієнтованої моделі фізичного виховання є знання, уміння, навички й фізична підготовленість учнів, що у масовій практиці фактично призводить до намагання досягти нормативного рівня фізичних кондицій дітей і молоді, який відповідає вимогам програм з дисципліни «Фізична культура».

У межах як соціально-орієнтованої, так й оздоровчо-адаптивної моделі фізичного виховання основний акцент робиться на розвитку тілесно-рухового потенціалу людини. Різниця полягає у тому, що в оздоровчо-адаптивній моделі пріоритети пов'язані з особистим розвитком людини, а у соціально-орієнтованій – з реалізацією потреб суспільства до розвитку людини.

Яскравими прикладами соціально-орієнтованої моделі є системи фізичного виховання Спарти і Стародавнього Риму, які були спрямовані на покращення військово-фізичної підготовленості, а також європейська лицарська система виховання епохи Середньовіччя [11].

Соціально-орієнтована модель фізичного виховання має свої плюси і мінуси. Позитивні моменти цієї моделі пов'язані з чіткістю організації навчального процесу завдяки директивним методам педагогічного

керівництва, що дозволяє в умовах ліміту часу досягати суттєвої позитивної динаміки фізичних кондицій учнів.

Однак, як вважає Т.Ю. Круцевич [6], утилітарний характер навчального процесу та директивні методи управління навчальною діяльністю негативно впливають на формування мотивації до занять фізичною культурою в учнів, не сприяють розвитку самостійності і креативних здібностей.

Особистісно зорієнтована модель фізичного виховання заснована на гуманістичних ідеях теорії розвитку особистості А. Маслоу [9], і співзвучна антропоцентричній моделі педагогічної діяльності І.Д. Беха [3] та ін., у межах якої у якості головної мети є розвиток особистості в процесі самопобудови на основі внутрішньої активності в умовах емоційного благополуччя, наявності мотивації й креативності.

Основний акцент в особистісно-зорієнтованій моделі фізичного виховання робиться на становленні цілісної особистості, її реалізації в процесі розвитку суб'єктності, здатності до самовизначення, гармонізації духовно-тілесного потенціалу. Цільовим орієнтиром цієї моделі є формування фізичної культури особистості в процесі створення у навчальному закладі умов для засвоєння цінностей фізичної культури (побудова елективних траєкторій фізичного виховання, педагогічний супровід і підтримка).

Критеріями успішної реалізації особистісно-зорієнтованої моделі, на думку фахівців [1; 10; 12], можуть бути: позитивна мотивація до занять фізичною культурою; сприятливий психофізичний стан учнів; самостійність та активність у творчому застосуванні засобів фізичної культури з метою збагачення власного досвіду фізичного самовдосконалення; розвиток морально-вольових якостей особистості.

Дана модель є ефективною для застосування на будь-якому етапі розвитку дитини, але особливо важливою вона є у старшій школі, коли необхідно створити умови для фізкультурного самовизначення і формування в учнів рефлексивно-творчого компоненту самостійної фізкультурної

практики. Також доцільним є застосування цієї моделі в елітарних спеціальних школах для особливо обдарованих дітей, в закладах професійної освіти, специфіка підготовки в яких пов'язана з творчою діяльністю випускників [3; 8].

Однак, впровадження даної моделі у масову практику досить проблематично, витратно, оскільки потребує створення поліваріативних умов для реалізації елективних компонентів розвитку кожного учня, що частково можливо реалізувати завдяки диференціації за інтересом до різних видів спорту у межах спортивно-рекреативної моделі фізичного виховання.

Спортивно-рекреативна модель фізичного виховання базується на ідеях екологічної психології. На думку її прихильників, не можна змінити поведінку людини та її індивідуальність, не змінивши середовища, яке викликало певну проблему, оскільки в процесі виховання необхідно розглядати взаємодію з оточуючим середовищем (природним, соціальним, родинним).

Аналіз наукових джерел [6; 7; 11] свідчить, що спортивно-рекреаційна діяльність являє собою інтеграцію масового спорту і фізичної рекреації. Загальним для них є обрана на добровільній основі спеціально організована діяльність з метою фізичного і духовного вдосконалення людини.

Цілі спортивно-рекреативної моделі пов'язані з формуванням фізкультурно-спортивного способу життя і фізкультурно-спортивних компетенцій підростаючого покоління.

Провідними у реалізації спортивно-рекреативної моделі є принципи: відкритості і толерантності фізкультурно-спортивного середовища; варіативності навчально-виховного процесу; конструктивності взаємодії його суб'єктів.

Критеріями реалізації спортивно-рекреативної моделі фізичного виховання є мотиваційно-ціннісне відношення учнів до фізичної культури і спорту, фізкультурно-спортивна компетентність, самостійність та активність

у побудові фізкультурно-спортивного способу життя, комунікабельність, толерантність.

У межах спортивно-рекреативної, так само, як і у особистісно-зорієнтованій моделі фізичного виховання, основний акцент робиться на гармонізації духовного і фізичного розвитку людини. Різниця полягає у тому, що у спортивно-рекреативній моделі надають перевагу спортивним іграм і змаганням, а в особистісно-зорієнтованій – будь-яким системам індивідуально підібраних фізичних вправ (оздоровча гімнастика, біг, плавання та ін.), які побудовані на альтернативній основі (без змагань, протидій, суперництва).

Спортивно-рекреативну модель фізичного виховання доцільно застосовувати у будь-якому віці. Однак більш всього для цього підходять умови старшої профільної та професійної школи.

Обмеження застосування даної моделі пов'язані зі значними матеріально-технічними витратами, оскільки необхідні відповідні сучасним архітектурним, естетичним і санітарно-гігієнічним вимогам фізкультурно-спортивні споруди, якісний інвентар, достатнє фінансування спортивно-масової роботи.

Наведені концептуальні моделі фізичного виховання у реальній практиці далеко не завжди функціонують ізольовано. Вони часто взаємозв'язані між собою, доповнюючи і компенсуючи специфічні для кожної недоліки й обмеження, що в умовах варіативної освіти є доцільним, але потребує певних правил і принципів застосування.

На наш погляд, під час організації фізичного виховання (в тому числі – і в умовах сільської школи), необхідно враховувати різницю у реальному фізичному стані суб'єктів навчально-виховного процесу, а також фактори, умови і можливості його здійснення, що потребує додаткового дотримання принципів адаптивності й кумулятивності.

Принцип адаптивності свідчить про те, що педагогічні моделі, які застосовуються, повинні бути адаптовані до внутрішніх і зовнішніх умов перебігу навчально-виховного процесу і відповідати вимогам до індивідуального і соціокультурного розвитку людини з врахуванням реалій сьогодення й майбутнього.

Принцип кумулятивності передбачає врахування накопичувального ефекту (як позитивного, так і негативного) від застосування різних моделей фізичного виховання.

Згідно *принципу сумісництва* можливе поєднання прийомів, методів і технологій, які відносяться до однієї концептуальної моделі, або, якщо моделі різні, застосовувати подібні механізми виховних впливів (директивні, конструктивні, гуманістичні).

Компенсаторний принцип передбачає поєднання методів і технологій, які відносяться до принципово різних моделей з метою компенсації їх недоліків, але з роздільним їх застосуванням (наприклад, розвиток загальної витривалості членів збірної команди школи з легкої атлетики до участі у районних змаганнях можливий із застосуванням директивних методів, не дивлячись на те, що загальна концепція фізичного виховання школи має особистісно-зорієнтовану спрямованість).

Принцип відповідності вимагає, щоб стратегічні й цільові установки різних рівнів (уроку, освітнього закладу, регіону), які визначають основні орієнтири й спрямованість навчально-виховного процесу, відповідали способам їх реалізації.

Принцип врівноваження сприяє збалансуванню цільових установок педагогічних моделей у своїх полярних проявах на різних етапах розвитку людини. Необхідно визначити їх пріоритетність на конкретному етапі й у конкретній сфері розвитку людини.

Таким чином, фахівці наголошують, що у фізичному вихованні необхідно використовувати усе різноманіття природних і соціокультурних

факторів, умов і можливостей, які здатні здійснити як стихійний, так і організований вплив на розвиток людини. Застосування гнучких форм, засобів та методів оздоровлення, навчання, розвитку і виховання сприяють досягненню поліваріативності навчально-виховного процесу і побудові фізкультурно-спортивного середовища з метою формування здоров'я, фізичної і спортивної культури дітей, підлітків і молоді.

Кожен учень у тій або іншій мірі проходить етапи індивідуального й соціокультурного розвитку, які передбачають адаптацію, соціалізацію, самореалізацію. Отже, у початковій школі провідна модельність фізичного виховання може бути оздоровчо-адаптивною, у середній – соціально орієнтованою (за конструктивних методах), у старшій школі – особистісно зорієнтованою або спортивно-рекреативною. На нашу думку, умовам сільської школи найбільше відповідає оздоровчо-адаптивна модель фізичного виховання.

Література

1. Арефьев В.Г. Теоретико-методичні засади диференціації розвивально-оздоровчих занять з фізичної культури учнів основної школи: авт. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та метод. навч. (фізична культура, основи здоров'я)» / В.Г. Арефьев. – Київ, 2015. – 35 с.
2. Беяева Л.А. Философия воспитания как основа педагогической деятельности / Л.А. Беяева. – Екатеринбург : Мысль, 2013. – 147 с.
3. Бех І.Д. Особистісно орієнтоване виховання / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Боднар І.Р. Теоретико-методичні основи інтегративного фізичного виховання школярів І-ІІІ груп здоров'я : автореф. дис.... док. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / І.Р.Боднар : ЛДУФК. – Львів, 2014. – 34 с.

5. Іващенко Л.Я. Фізичне виховання дорослого населення / Л.Я. Іващенко, О.Л. Благій // Теорія і методика фізичного виховання. – К. : Олімп. л-ра, 2008. – С. 190-230.
6. Круцевич Т.Ю. Історія розвитку фізичної рекреації: [навч. посіб.] / Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова. – К. : Академвидав, 2013. – 160 с.
7. Круцевич Т.Ю. Концепция системы физического воспитания в общеобразовательных школах / Т.Ю. Круцевич // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2015. – №2. – С. 72-80.
8. Манжелей И.В. Модели физического воспитания / И.В. Манжелей // Теория и практика физической культуры. – 2012. – №6. – С. 100-106.
9. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб: Питер, 2003. – 352 с.
10. Москаленко Н.В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів : дис. докт. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / Н.В. Москаленко. – Дніпропетровськ, 2010. – 461 с.
11. Пангелова Н.Є. Історія фізичної культури: [навч. посіб.] / Н.Є. Пангелова. – К. : Освіта України, 2010. – 294 с.
12. Щетинина С.Ю. Интеграция воспитательной и физкультурной среды как условие самореализации личности школьника / С.Ю. Щетинина // Теория и практика физической культуры. – 2013. – №6. – С. 56-59.

REFERENCES:

1. Aref'jev V.H. Teoretyko-metodyčni zasady dyferenciaciji rozvyval'no-ozdorovčych zaniat' z fizyčnoji kúltury učniv osnovnoji školy: avt. dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.02 «Teorija ta metod. navč. (fizyčna kúltura, osnovy zdorovja)» / V.T. Aref'jev. – Kýiv, 2015. – 35 s.
2. Beliaeva L.A. Fylosofýa vospytanýa kak osnova pedahohyčeskoj dejatel'nosti / L.A. Beliajeva. – Ekaterynburh : Mысль, 2013. – 147 s.
3. Bech I.D. Osobystisno orijentovane vychovannia / I.D. Bech. – K. : IZMN, 1998. – 204 s.

4. Bodnar I.R. Teoretyko-metodyčni osnovy intehratyvnoho fizyčného vychovannia školiariv I-III hrup zdorovja : avtoref. dys.... dok. nauk z fiz. vych. i sportu : 24.00.02 / I.R.Bodnar : LDUFK. – Ľviv, 2014. – 34 s.
5. Ivaščenko L.Ja. Fizyčne vychovannia dorosloho naselennia / L.Ja. Ivaščenko, O.L. Blahij // Teorija i metodyka fizyčného vychovannia. – K. : Olimp. l-ra, 2008. – S. 190-230.
6. Krucevyč T.Ju. Istorija rozvytku fizyčnoji rekreaciji: [navč. posib.] / T.Ju. Krucevyč, N.Je. Panhelova. – K. : Akademvydav, 2013. – 160 s.
7. Krucevyč T.Ju. Konceptýa systemy fizyčeskoho vospytanýa v obščeeobrazovatel'nykh školach / T.Ju. Krucevyč // Teorija i metodyka fizyčného vychovannia i sportu. – 2015. – №2. – S. 72-80.
8. Manželej Y.V. Modely fizyčeskoho vospytanýa / Y.V. Manželej // Teorýa y praktyka fizyčeskoj kul'tury. – 2012. – №6. – S. 100-106.
9. Maslou A. Motyvacya y lyčnosť / A. Maslou. – SPb: Pyter, 2003. – 352 s.
10. Moskalenko N.V. Teoretyko-metodyčni zasady innovacijnykh tehnolohij v systemi fizyčného vychovannia molodšykh školiariv : dys. dokt. nauk z fiz. vych. i sportu : 24.00.02 / N.V. Moskalenko. – Dnipropetrov'sk, 2010. – 461 s.
11. Panhelova N.Je. Istorija fizyčnoji kul'tury: [navč. posib.] / N.Je. Panhelova. – K. : Osvita Ukrajin, 2010. – 294 s.
12. Ščetynyna S.Ju. Yntehracýa vospytatel'noj y fyzkul'turnoj sredy kak uslovye samorealizacyy lyčnosti škol'nyka / S.Ju. Ščetynyna // Teorýa y prktyka fizyčeskoj kul'tury. – 2013. – №6. – S. 56-59.